

Opvoeding en de sociaal-emotionele ontwikkeling van twee tot vier jarigen:
moeders versus vaders

Lisa Metheuver (6190340) en Kim Rietjens (6236596)

Universiteit Utrecht

De thesis is geschreven voor de cursus 'Thesis Pedagogische Wetenschappen' (200600042) vanuit de faculteit Sociale Wetenschappen, aan de Universiteit Utrecht. De cursus is onderdeel van de premaster Clinical Child, Family and Education Studies. De thesis is onder leiding van J.C.T. Verhoeven geschreven.

Datum: 18 juni 2018

Abstract

This study examined the relationship between parenting behavior and toddlers' social-emotional development and whether this relationship is different for mothers and fathers. The participants were 381 mothers and 381 fathers of children aged between 20 – 48 months ($M = 32.89$, $SD = 7.57$). Both parents individually completed the Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ) to measure parental warmth and negative discipline. In addition, both mothers and fathers completed the Ages and Stages Questionnaires: Social-Emotional (ASQ:SE-2) to assess the social-emotional development of their child. The results indicated that mothers give more warmth to their children than fathers. Regarding negative discipline there were no significant differences between mothers and fathers. Overall the results showed mothers and fathers apply low levels of negative discipline in their parenting behavior. Higher levels of maternal warmth and lower levels of maternal and paternal negative discipline coherent with higher levels of the social-emotional competences of the child. Which suggests that toddlers need maternal warmth more than paternal warmth for their social-emotional development. Though, fathers fulfill a different role in parenting compared to mothers. These results emphasize the importance of paternal parenting behavior in future studies and interventions.

Keywords: parental warmth, negative discipline, social-emotional development, mothers, fathers, toddlers

Opvoeding en de sociaal-emotionele ontwikkeling van twee tot vier jarigen: moeders versus vaders

De sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen vormt een belangrijke basis voor ontwikkelingsuitkomsten op latere leeftijd, zoals de beheersing van sociale vaardigheden en het hebben van een positief zelfbeeld (Ashdown & Bernard, 2012; Huang, Sherraden, Kim, & Clancy, 2014; McCabe & Altamura, 2011). De sociaal-emotionele ontwikkeling verwijst enerzijds naar de ontwikkeling van sociale gedragingen gericht op interactie met andere personen en de sociale cognitieve vaardigheden die daarvoor nodig zijn, zoals de sociale informatieverwerking, de morele ontwikkeling en de Theory of Mind (ToM). Anderzijds verwijst de sociaal-emotionele ontwikkeling naar de expressie, het begrip en de regulatie van emoties van zichzelf en anderen (Begeer & Albrecht, 2015; Denham, 2010). Indien de sociaal-emotionele ontwikkeling in de peutertijd stagneert, kan dit invloed hebben op de verdere ontwikkeling en op de lange termijn leiden tot gedragsproblemen (Deater-Deckard, Petrill, & Thompson, 2007; Denham, Wyatt, Bassett, Echeverria, & Knox, 2009; Kim & Cicchetti, 2010). Om dergelijke stagnaties in de sociaal-emotionele ontwikkeling te voorkomen, is het van belang dat er meer zicht komt op de factoren die een rol spelen bij de ontwikkeling van zowel de sociale- als emotionele vaardigheden in de peutertijd. Eén van die factoren blijkt het opvoedgedrag van ouders te zijn (Klahr & Burt, 2014; Sher-Consor, Shulman, & Cohen, 2018). In huidig onderzoek wordt de relatie tussen ouderlijke warmte en negatieve disciplineren van moeders en vaders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van twee tot vier jaar onderzocht.

Ouderlijke warmte en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind

Ten eerste wordt het opvoedgedrag warmte bestudeerd. Ouderlijke warmte wordt gedefinieerd als het bieden van een warme en veilige basis aan het kind door het kind affectie te tonen, sensitief en responsief te reageren op signalen van het kind en het kind ondersteuning te bieden bij de regulatie van zijn gedrag en emoties (Verhoeven, Dekovic, Bodden, & van Baar, 2016). Sensitieve responsiviteit – ofwel het vermogen van ouders om signalen van het kind waar te nemen en daar adequaat op te reageren (Ainsworth, Bell, & Stayton, 1974) – bevordert de ouder-kind relatie en is daarmee een belangrijke determinant voor de sociaal-emotionele ontwikkeling (Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn, & Juffer, 2003). Daarnaast hebben kinderen tijdens de peutertijd ondersteuning van ouders nodig om hun gedrag en emoties extern te reguleren (Kopp, 1982; Vygotsky, 1966). Vervolgens leren kinderen dit gedrag zelf, intern, te reguleren. De theorie van Vygotsky (1978) sluit hierbij aan, in deze theorie komt naar voren dat kinderen eerst de hulp van ouders nodig hebben om nieuwe vaardigheden te leren om deze vervolgens zelfstandig toe te passen.

In eerder onderzoek wordt inderdaad geconstateerd dat moederlijke warmte positief samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Fraley, Roisman, & Haltigan, 2013; Raby et al., 2015). Kinderen die in de eerste drie levensjaren met veel moederlijke sensitiviteit zijn opgevoed, blijken op 15-leeftijd over meer sociale vaardigheden te beschikken (Fraley et al., 2013). Een vergelijkbaar resultaat komt naar voren in het onderzoek van Raby en collega's (2015), waaruit blijkt dat kinderen die in de eerste vier levensjaren moederlijke sensitiviteit hebben ontvangen, op basisschoolleeftijd en op 16-jarige leeftijd makkelijker contacten aangaan en onderhouden met leeftijdsgenoten. Niet alleen blijkt de relatie tussen moederlijke warmte en de ontwikkeling van het kind zichtbaar in gedrag. Onderzoek heeft ook laten zien dat moederlijke warmte gedurende de peutersjaren een positief effect heeft op de ontwikkeling van de hippocampus – een hersenregio die een belangrijke invloed heeft op het emotioneel functioneren – in de schoolleeftijd en adolescentie (Luby, Belden, Harms, Tillman, & Barch, 2016). In huidig onderzoek wordt verwacht dat warmte in de opvoeding een positieve samenhang heeft met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Negatieve disciplineren en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind

Een tweede opvoedgedraging welke wordt bestudeerd in huidig onderzoek is negatieve disciplineren. Negatieve disciplineren betreft gedrag waarmee de ouder het kind probeert te corrigeren of te sturen. Daarnaast wordt deze correctie gekenmerkt door een bepaalde mate van agressie, bijvoorbeeld in de vorm van fysieke (slaan, vastgrijpen) en verbale (schreeuwen, stem verheffen) straffen (Donnelly & Straus, 2005; Niu, Lui, & Wang, 2018). Ook psychologische controle – het door ouders controleren van emoties en gedrag van het kind door het kind een schuldgevoel, gevoel van angst en een tekort aan liefde te geven (Barber, 1996) – valt onder deze categorie van negatief disciplineren. Diverse studies tonen aan dat negatieve disciplineren in de peutersjaren samenhangt met problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling op latere leeftijd (Alink et al., 2009; Bayer et al., 2011; Chang, Schwartz, Dodge, & McBride-Chang, 2003; Okuzono, Fujiwara, Kato, & Kawachi, 2017; Olson et al., 2011; Verhoeven, Junger, van Aken, Dekovic, & van Aken, 2010). Een voorbeeld van deze problemen is externaliserend probleemgedrag, oftewel gedrag dat openlijk en verstorend is (o.a. Keil & Price, 2006). Een ander voorbeeld is het hebben van problemen in het reguleren van de eigen emoties (Bayer et al., 2011).

Baydar en Akincar (2017) en Berlin en collega's (2009) hebben het negatief disciplinerend opvoedgedrag van moeders onderzocht. Waaruit blijkt dat 44.8 procent van de moeders negatief disciplinerend opvoeden. Het moederlijk opvoedgedrag en kind agressie blijken elkaar ook wederzijds te beïnvloeden (Baydar & Akincar, 2017). De studie van Berlin en collega's (2009) toont aan dat 49 procent van de moeder negatief

disciplinerend opvoeden. Het onderzoek voorspelt dat lastige baby's een grotere kans hebben op verbale straf en slaan door moeders, wanneer zij een, twee of drie jaar oud zijn. Het worden geslagen als eenjarig kind voorspelde agressiviteit op tweejarige leeftijd.

Een mogelijke verklaring voor de rol van negatieve disciplineren van ouders in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen komt vanuit de sociale leertheorie (Bandura, 1977), welke stelt dat kinderen leren door naar gedragingen van andere mensen te kijken (observatie leren). Door het toepassen van negatieve disciplineren, leren ouders hun kinderen ditzelfde agressieve gedrag toe te passen om eigen conflicten op te lossen. In huidig onderzoek wordt verwacht dat negatieve disciplineren in de opvoeding een negatieve samenhang heeft met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Het verschil tussen moeders en vaders

Opvallend is dat eerder benoemde studies voornamelijk gericht zijn op moederlijke warmte en moederlijke negatief disciplineren. Hierdoor is er een gebrek aan kennis op het gebied van vaderlijk opvoedgedrag. De vele onderzoek gericht op moeders kan verklaard worden vanuit de roltheorie van Hosley en Montemayor (1997, geciteerd in McKinney & Renk, 2008). In de roltheorie wordt beschreven dat moeders meer warmte tonen in het opvoedgedrag en meer zorg dragen voor hun kinderen. De rol van vaders is volgens hen traditioneel gezien gericht op het zorgen voor de inkomsten en het disciplineren van hun kinderen. In de huidige maatschappij is het vaderlijk opvoedgedrag echter steeds meer van belang door hun grotere betrokkenheid in de opvoeding (Bianchi & Milkie, 2010; McKinney & Renk, 2008; Goldscheider, Bernhardt, & Lappegard, 2015; Kremer, 2007). De grotere betrokkenheid van vaders in de opvoeding wordt mogelijk veroorzaakt doordat moeders meer participeren op de arbeidsmarkt. De taken omtrent de opvoeding worden volgens het CBS (2015) dan ook in meer dan de helft van de Nederlandse gezinnen evenredig verdeeld. De roltheorie lijkt dus verouderd, door de verschuiving in opvoedtaken tussen moeders en vaders.

Het opvoedgedrag van moeders en vaders laten volgens diverse studies zowel verschillen als overeenkomsten zien. Zo toont de studie van Craig (2006) aan dat moeders meer tijd besteden met hun kinderen en hen voornamelijk voorzien in basiszorg, zoals het geven van eten, het in bad doen en het op bed leggen van hun kinderen. Vaders spenderen meer tijd aan het spelen en praten met hun kind, maar brengen nagenoeg geen tijd alleen met hun kinderen door. Uit eerder onderzoek komt naar voren dat moeders meer warmte tonen in hun opvoeding dan vaders (Calzada et al., 2004; Gamble et al., 2007; Verhoeven, Junger, van Aken, Dekovic & van Aken, 2007). De studie van Belsky, Jaffee, Sligo, Woodward, & Silva (2005) tonen middels video-interactie onderzoek echter aan dat er geen significant verschil is in de mate

waarin moeders en vaders warmte bieden. Een groter aantal studies tonen aan dat moeders meer warmte tonen in hun opvoeding dan vaders. In huidig onderzoek wordt daarom ook verwacht dat moeders hun kind van meer warmte voorzien dan vaders. Daarnaast blijkt uit onderzoek van Jansen en collega's (2012) dat moeders hun driejarige kind vaker negatief disciplineren dan vaders. De studie van Verhoeven en collega's (2007) toont daarentegen geen significant verschil aan in het negatief disciplinerend opvoedgedrag van moeders en vaders in de dimensies psychologische controle en fysiek straffen. Wegens inconsistente onderzoeksresultaten wordt er geen verwachting omtrent het verschil in negatief disciplinerend opvoedgedrag uitgesproken. Uit eerder onderzoek blijkt dat niet zondermeer kan worden aangenomen dat het opvoedgedrag van vaders overeenkomstig is met het opvoedgedrag van moeders. Om meer inzicht te krijgen, zal verder onderzoek nodig zijn.

Het opvoedgedrag van moeders en vaders levert een bijdrage aan de ontwikkelingsuitkomsten van het kind. Mogelijk kan het opvoedgedrag van moeders en van vaders een andere invloed hebben op de ontwikkelingsuitkomsten van het kind, daarom wordt onderzocht welk opvoedgedrag belangrijker is. Allereerst blijkt uit een studie van Webster, Low, Siller en Hackett (2013) dat zowel moederlijke warmte, als vaderlijke warmte een positieve bijdrage levert aan het ontwikkelingsverloop tussen vroege sociale interacties en latere sociale ontwikkelingsuitkomsten. Daarnaast komt in het onderzoek van Daniel, Madigan en Jenikins (2016) naar voren dat moederlijke en vaderlijke warmte op anderhalf jarige leeftijd in positief verband staat met prosociaal gedrag op drie- en vier-en-een-halfjarige leeftijd. Voor negatief disciplinerend opvoedgedrag geldt dat dit door middel van slaan kan leiden tot externaliserend probleemgedrag bij hun zoons, dit geldt zowel voor moeders als vaders (Verhoeven et al., 2010). Een studie van Mackenzie et al (2013) liet ook zien dat moederlijk negatief disciplinerende opvoedgedrag kan leiden tot externaliserend probleemgedrag bij hun negenjarige kind. Wanneer vaders meer negatieve disciplinerende gedrag lieten zien, dan uitte zich dat in verslechterd receptief vocabulaire, waardoor het voor kinderen lastiger is om sociale contacten aan te gaan. In een andere studie van Lucassen et al (2015) werd aangetoond dat vaderlijk negatieve disciplinerende gedrag een negatieve werking heeft op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. In huidig onderzoek wordt verwacht dat dat het warm en negatief disciplinerend opvoedgedrag van zowel moeders als vaders even belangrijk zijn voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kind.

Huidige studie

Het huidige onderzoek richt zich op de relatie tussen ouderlijke warmte en negatieve disciplinerende gedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling bij kinderen van twee tot vier jaar. Er wordt verwacht dat moeders hun kind van meer ouderlijke warmte voorzien dan vaders. Met betrekking tot het verschil van moederlijk en vaderlijk negatief

disciplinerend opvoedgedrag wordt er geen verwachting uitgesproken. Verwacht wordt dat kinderen die opgroeien bij ouders die meer warmte bieden in hun opvoeding, minder problemen zullen laten zien in hun sociaal-emotionele ontwikkeling. Wanneer ouders vaker gebruik maken van negatieve disciplinerings technieken om het gedrag van hun kind te corrigeren, wordt verwacht dat dit kan leiden tot problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling. Tot slot wordt verwacht dat het warm en negatief disciplinerend opvoedgedrag van moeders en vaders even belangrijk zijn voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kind.

Methode

Participanten

Aan het onderzoek hebben 381 twee-ouder gezinnen (381 moeders ($M = 33.63$ jaar, $SD = 4.20$), 381 vaders ($M = 35.73$ jaar, $SD = 4.94$) en deelgenomen met een kind in de leeftijd van 20 tot 48 maanden ($M = 32.89$, $SD = 7.57$; 54.1% meisjes; 95.8% Nederlandse nationaliteit). Het merendeel van de ouders heeft een hbo-studie of hoger afgerond (58.3% van de moeders en 57.9% van de vaders). Moeders werken gemiddeld 21.52 uur ($SD = 9.84$) en vaders 37.74 uur ($SD = 8.97$). In 62.8% ($N = 236$) van de gevallen geven moeders aan het grootste aandeel in de opvoedtaken te hebben. Vaders zouden de opvoedtaken in slechts 1.1% ($N = 4$) van de gezinnen hebben. Daarnaast zijn in 35.9% ($N = 135$) van de gezinnen de taken omtrent de opvoeding evenredig verdeelt. Het aantal broertjes en zusjes van de kinderen varieert van nul tot zes ($M = 1.09$, $SD = 0.87$).

Procedure

Tweeoudergezinnen zijn middels een wervingsbrief benaderd om in onderzoek te participeren. In deze brief zijn de ouders volledig geïnformeerd over het doel van het onderzoek: het inzichtelijk maken van de wijze van opvoeding door moeders en vaders en het verloop van de sociaal-emotionele ontwikkeling van twee tot vier jarige kinderen. Op het moment dat de ouders ingestemd hebben met deelname aan het onderzoek is een vragenlijst toegestuurd. De vragenlijst is gericht op de ervaringen en gevoelens omtrent de opvoeding van de participerende ouders. Hen is gevraagd de vragenlijst onafhankelijk van elkaar in te vullen, maar de antwoorden wel op hetzelfde kind te richten. Ouders hebben op ieder moment de mogelijkheid om zich terug te trekken uit het onderzoek. Ouders werd gevraagd de ingevulde zelfrapportage binnen twee weken te retourneren. Als dit niet het geval was werd er een herinnering verstuurd. De antwoorden van de ouders zijn anoniem en vertrouwelijk behandeld. Ouders hebben de mogelijkheid gekregen aan te geven dat zij na afloop van het onderzoek een algemeen eindverslag wilden ontvangen.

Meetinstrumenten

Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ)

Ouderlijke warmte en negatieve disciplineren is gemeten aan de hand van de Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ) (Verhoeven et al., 2016). De items op de vragenlijst worden gescoord op een zespuntsschaal (1 = nooit tot 6 = altijd). De vragenlijst meet door middel van 13 items het domein ouderlijke warmte, welke drie gedragingen beslaat: sensitiviteit (4 items, voorbeelditem: 'Als mijn kind niet lekker in zijn vel zit, dan heb ik dat in de gaten.'), responsiviteit (5 items, voorbeelditem: 'Als mijn kind het moeilijk heeft, dan kan ik hem/haar goed helpen.') en affectie (4 items, voorbeelditem: 'Ik knuffel, kus en omarm mijn kind zonder speciale reden.').

Het domein negatieve disciplineren wordt gemeten met 12 items en beslaat: verbale straf (3 items, voorbeelditem: 'Als mijn kind ongehoorzaam is, word ik boos en verhef ik mijn stem.'), fysieke straf (3 items, voorbeelditem: 'Als mijn kind ongehoorzaam is, geef ik hem een tik') en psychische controle (6 items, voorbeelditem: 'Als mijn kind niet aan mijn verwachtingen voldoet, zeg ik dat hij/zij zich moet schamen.'). Item 23 en item 29 zijn anders vormgegeven dan de andere items. Bij deze items krijgen de ouders twee tegenovergestelde reacties te lezen (voorbeelditem: 'Wanneer mijn kind zich misdraagt...' met als reacties: 'Ik zou kalm blijven' versus 'Ik zou boos worden en gaan schreeuwen'). Middels een zespuntsschaal geven zij aan naar welke van deze twee reacties zij het meest neigen.

In dit onderzoek worden de gemiddelden voor het domein ouderlijke warmte en voor het domein negatieve disciplineren voor moeders en voor vaders apart berekend. Een hoog gemiddelde op de opvoeddimensie betekent dat dit opvoedgedrag typerend voor de ouder is. Uit onderzoek van Verhoeven en collega's (2016) blijkt de CECPAQ een valide meetinstrument te zijn, want het meetinstrument heeft gemeten wat men beoogde te meten. In de huidige studie is de betrouwbaarheid van het domein warmte is $\alpha_{\text{moeders}} = .86$; $\alpha_{\text{vaders}} = .88$. De betrouwbaarheid van het domein negatieve disciplineren is $\alpha_{\text{moeders}} = .63$; $\alpha_{\text{vaders}} = .63$. Volgens de COTAN-criteria is dit goed (Evers, Lucassen, Meijer, & Sijtsma, 2010).

Ages and Stages Questionnaires: Social-Emotional (ASQ:SE-2)

De sociaal-emotionele ontwikkeling wordt gemeten middels de Ages and Stages Questionnaires: Social-Emotional (ASQ:SE-2) (Squires, Bricker, & Twombly, 2015). De vragenlijst meet negen sociaal-emotionele competenties: zelfregulatie, meegaandheid, adaptief functioneren, autonomie, affectie, sociale communicatie, interactie met ouders en volwassenen, interactie met leeftijdsgenoten en algemene opvattingen. Er zijn verschillende leeftijdsversies van de ASQ:SE voor kinderen tussen 1 en 72 maanden. In huidig onderzoek wordt gebruik gemaakt van de leeftijdsversies voor 24, 30, 36 en 48 maanden. Enkele voorbeeldvragen voorkomend in alle gebruikte leeftijdsversies van

ASQ:SE zijn: 'Huult of schreeuwt het kind of heeft het woedeaanvallen voor een langere tijd?', 'Controleert het kind of u in de buurt bent wanneer hij aan het exploreren is?' en 'Geniet uw kind van tijd spenderen samen?'. De items op de vragenlijst worden gescoord op een driepuntsschaal (0 = vaak of altijd, 5 = soms, 10 = zelden tot nooit). Het aantal items binnen de lijsten varieert van 34 tot 39 items, afhankelijk van de leeftijd van het kind. Om de scores op de verschillende leeftijdsversies met elkaar te vergelijken, is er voor ieder kind een gemiddelde score berekend over de bij hem of haar afgenomen vragen. De ASQ:SE is in deze studie door zowel moeders (N = 381) als vaders (N = 140) ingevuld. De correlatie tussen ASQ:SE ingevuld door moeders en door vaders laat een sterke, significante samenhang zien, $r(135) = .75, p < .001$, wat betekent moeders en vaders de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kind veelal gelijk beoordelen. Er is in dit onderzoek gekozen om gebruik te maken van de gemiddelde score van moeders en vaders uit een gezin. Een hoge score op de ASQ:SE betekent dat het kind over minder sociaal-emotionele competentie beschikt.

In het onderzoek van TNO wordt vermeld dat de ASQ:SE een matige tot voldoende betrouwbaarheid heeft ($\alpha = 0.62$ tot 0.77 voor ASQ:SE 24, 36 en 45). Ook is de validiteit onderzocht, bij een specificiteit van 0.90 wordt een onvoldoende sensitiviteit van 0.59 tot 0.66 gemeten (Theunissen, de Wolff, Vogels, & Reijneveld, 2011).

Data-analyse

Allereerst is de data gecontroleerd op opvallendheden. Bij negatieve disciplineren is een uitschieter gevonden. Kijkend naar het antwoordpatroon van beide ouders, viel op dat zij bij alle opvoeddimensies enkel hoge scores hadden ingevuld. Het vermoeden is dat de vragenlijst niet serieus is ingevuld. Dit ouderpaar is om deze reden verwijderd uit het databestand. Vervolgens is de data gecontroleerd op normaliteit van verdelingen. De scheefheid (skewness) en de gepiekttheid (kurtosis) is bestudeerd voor ouderlijke warmte en negatieve disciplineren. De analyses van de scheefheid (bereik van -0.47 tot 0.87) en de gepiekttheid (bereik van -0.15 tot 1.53) indiceren dat de variabelen normaal verdeeld zijn en transformaties niet nodig zijn (Field, 2013). Ook voor ASQ:SE is de scheefheid en gepiekttheid gecontroleerd. De waarden vallen buiten de normen voor een normaalverdeling (Field, 2013). Dit kan verklaard worden doordat ouders hun kinderen over het algemeen laag scoren op de ASQ:SE, waardoor een rechtsscheve verdeling is ontstaan. Ondanks dat de ASQ:SE niet voldoet aan de eis voor normaliteit worden de scores wel meegenomen in huidig onderzoek.

Allereerst worden de beschrijvende statistieken weergegeven van ouderlijke warmte en negatieve disciplineren en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Het verschil tussen moeders en vaders in ouderlijke warmte en negatieve disciplineren wordt bestudeerd met twee afhankelijke t-toetsen. Voor deze toets is gekozen, omdat moeders en vaders samen hun kind opvoeden en daarom niet als onafhankelijk kunnen worden

beschouwd. Vervolgens wordt de samenhang tussen de twee opvoedgedragingen en de sociaal-emotionele ontwikkeling bestudeerd middels een *Pearson* correlatietoets. Om de relatieve bijdrage van het opvoedgedrag van moeders en vaders aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind te onderzoeken, wordt een hiërarchische regressieanalyse uitgevoerd. In de eerste stap wordt onderzocht hoeveel variantie in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind door het opvoedgedrag van moeders wordt verklaard. In de tweede stap wordt het opvoedgedrag van vaders toegevoegd om te kijken hoeveel variantie vaders bovenop het gedrag van moeder verklaart. De analyse wordt ook andersom uitgevoerd, waarbij het opvoedgedrag van vaders in de eerste stap en het opvoedgedrag van moeders in de tweede stap wordt toegevoegd. Op deze manier wordt gekeken welke onafhankelijke variabelen, het opvoedgedrag van moeders of het opvoedgedrag van vaders, sterkere relatie heeft met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Voor alle analyses geldt dat er gesproken wordt van een statistisch significant resultaat bij een $p < .05$.

Resultaten

De beschrijvende statistieken (Tabel 1) laten zien dat zowel moeders als vaders aangeven een relatief hoge mate van warmte te bieden en een relatief lage mate van negatieve disciplineren. Moeders scoren hoger op warmte dan vaders. Uit de afhankelijke t-toets blijkt het verschil in warmte tussen moeders en vaders significant, $t(380) = 10.45$, $p < .001$, met een medium effectgrootte $d = 0.66$. Het verschil in negatief disciplineren tussen moeders en vaders blijkt niet significant, $t(380) = -1.50$, $p = .13$, wat betekent dat moeders en vaders in gelijke mate negatief disciplinerend opvoeden. Als laatst tonen de beschrijvende statistieken aan dat de kinderen gemiddeld een lage score (met een minimum van nul en een maximum van tien) op de ASQ:SE hebben. Ouders rapporteren weinig problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kind.

Tabel 1

Beschrijvende Statistieken voor Warmte en Negatieve Disciplineren en de Sociaal-Emotionele Ontwikkeling van het Kind

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>
Warmte Moeders	5,07	0,42	3,69	6,00
Warmte Vaders	4,76	0,52	2,77	6,00
Negatieve Disciplineren Moeders	2,04	0,36	1,33	3,83
Negatieve Disciplineren Vaders	2,08	0,38	1,33	3,17
S-E ontwikkeling Kind	0,70	0,57	0,00	7,21

Tabel 2

Correlatie tussen de Warmte en Negatieve Disciplineren (ND) van Moeders en Vaders en de Sociaal-Emotionele Ontwikkeling van het Kind, ASQ:SE

		ASQ- SE	Warmte		Negatieve Disciplineren	
			Moeder	Vader	Moeder	Vader
Warmte	Moeder	-,21**	-			
	Vader	-,15**	,28**	-		
Negatieve Disciplineren	Moeder	,24**	-,27**	-,10*	-	
	Vader	,20**	-,10	-,17**	,33**	-

* $p < .05$, ** $p < .01$

Middels een *Pearson* correlatietoets (Tabel 2) is er een significante correlatie gevonden tussen moederlijke warmte en negatieve disciplineren, $r(379) = -.27$, $p < .001$. Ook is er een significante correlatie gevonden tussen vaderlijke warmte en negatieve disciplineren, $r(379) = -.17$, $p = .001$. Geconcludeerd kan worden dat naarmate ouders hoger scoren op de dimensie warmte zij relatief lager scoren op de dimensie negatieve disciplineren. Tevens is er een significante correlatie gevonden tussen de warmte van moeders en vaders, $r(379) = .28$, $p < .001$. Deze significante correlatie is ook gevonden tussen negatieve disciplineren van moeders en vaders, $r(379) = .33$, $p < .001$. Dit betekent dat moeders en vaders uit hetzelfde gezin veelal hetzelfde opvoedgedrag laten zien.

Wat betreft de relatie tussen het opvoedgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, laat Tabel 2 zien dat warmte van zowel moeders, $r(379) = -.21$, $p < .001$, als vaders, $r(379) = -.15$, $p = .003$, gerelateerd is aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. De significante samenhang tussen warmte en de sociaal-emotionele ontwikkeling, kan betekenen dat het kind door een hoge mate van ouderlijke warmte competentier is in de sociaal-emotionele ontwikkeling. Ook negatieve disciplineren blijkt voor zowel moeders als vaders samen te hangen met de sociaal-emotionele ontwikkeling, $r(379) = .24$, $p < .001$, en vaders, $r(379) = .20$, $p < .001$. Voor negatieve disciplineren geldt dat een hoge mate van negatief disciplinerend opvoedgedrag kan leiden tot sociaal-emotionele problemen.

De relatieve bijdrage van moederlijk en vaderlijk opvoedgedrag aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind is met twee hiërarchische regressieanalyses onderzocht. Het opvoedgedrag van beide ouders (Model 2, Tabel 3 en Tabel 4) samen blijkt een significante proportie variantie van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind te verklaren, $F(4,376) = 10.75$, $p < .001$, $R^2 = .10$.

In Tabel 3 is in de eerste stap het opvoedgedrag van moeders toegevoegd en in de tweede stap het opvoedgedrag van vaders. Moederlijk opvoedgedrag, toegevoegd in de eerste stap, blijkt een significante proportie variantie van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind te verklaren, $F(2,378) = 16.75$, $p < .001$, $R^2 = .08$. Vaderlijk opvoedgedrag verklaard hier bovenop 2%, $p < .05$, van de variantie in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Alleen negatief disciplinerend opvoedgedrag van vader speelt hierbij een rol, $\beta = 0.12$, $p = .02$.

De hiërarchische regressieanalyse is nogmaals uitgevoerd, waarbij vaders in de eerste stap zijn toegevoegd en moeders in de tweede stap (Tabel 4). Vaderlijk opvoedgedrag, toegevoegd in de eerste stap, blijkt een significante proportie variantie van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind te verklaren, $F(2,378) = 10.84$, $p < .001$, $R^2 = .05$. Voor moeders geldt dat zij 5%, $p < .001$, van de variantie in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind bijdragen bovenop het opvoedgedrag van vaders.

Kijkend naar de Bèta-waarden blijken zowel moederlijke warmte, $\beta = -0.13$, $p = .01$, als moederlijke negatieve disciplining, $\beta = 0.16$, $p < .01$, voorspellers voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Samenvattend betekent dit wanneer moeders meer warmte bieden en minder negatief disciplineren en wanneer vaders minder negatief disciplineren, het kind minder problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling laat zien.

Tabel 3

Resultaten van Hiërarchische Regressieanalyse van Moederlijke Warmte, Moederlijke Negatieve Disciplining, Vaderlijke Warmte en Vaderlijke Negatieve Disciplining

	Model	B	SE B	Beta
1	Constante	1,11	0,43	
	Warmte moeders	-0,21	0,07	-,15**
	Negatieve disciplining moeders	0,32	0,08	,20**
2	Constante	1,13	0,48	
	Warmte moeders	-0,18	0,07	-,13*
	Negatieve disciplining moeders	0,25	0,08	,16**
	Warmte vaders	-0,09	0,06	-,08
	Negatieve disciplining vaders	0,18	0,08	,12**

Noot. $R^2 = .08$ voor Model 1 ($p < .001$), $\Delta R^2 = .02$ voor Model 2 ($p = .01$), $R^2 = .10$ ($p < .001$) voor het volledige model

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tabel 4

Resultaten van Hiërarchische Regressieanalyse van Vaderlijke Warmte, Vaderlijke Negatieve Disciplineren, Moederlijke Warmte en Moederlijke Negatieve Disciplineren

	Model	B	SE B	Beta
1	Constante	0,79	0,33	
	Warmte vaders	-0,14	0,06	-,12*
	Negatieve disciplineren vaders	0,27	0,08	,18**
2	Constante	1,13	0,48	
	Warmte vaders	-0,09	0,06	-,08
	Negatieve disciplineren vaders	0,18	0,08	,12**
	Warmte moeders	-0,18	0,07	-,13*
	Negatieve disciplineren moeders	0,25	0,08	,16**

Noot. $R^2 = .05$ voor Model 1 ($p < .001$), $\Delta R^2 = .05$ voor Model 2 ($p < .001$), $R^2 = .10$ ($p < .001$) voor het volledige model

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Discussie

Huidig onderzoek richt zich op de relatie tussen ouderlijke warmte en negatieve disciplineren ten opzichte van de sociaal-emotionele ontwikkeling bij kinderen van twee tot vier jaar. Uit de resultaten blijkt dat moeders meer warmte aan hun kind bieden dan vaders. De mate waarin moeders en vaders negatief disciplinerend opvoeden verschilt echter niet. Daarnaast is uit huidig onderzoek gebleken dat naarmate ouders meer warmte en minder negatieve disciplineren lieten zien, zij minder problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kind rapporteerden. Voor moeders bleek zowel haar mate van warmte als van negatieve disciplineren van belang te zijn voor de sociaal emotionele ontwikkeling van het kind. Voor vaders bleek enkel negatieve disciplineren van belang te zijn voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Verwacht werd dat moeders meer warmte bieden aan hun kind dan vaders (Calzada et al., 200; Gamble et al., 2007; Verhoeven et al., 2007). De resultaten van huidig onderzoek bevestigde deze verwachting. Een verklaring hiervoor kan komen vanuit de roltheorie waarin wordt aangegeven dat moeders meer zorgdragen voor hun kinderen (Hosley & Montemayor, 1997, geciteerd in McKinney & Renk, 2008). Een alternatieve verklaring kan zijn dat moeders zichzelf als warmer beoordelen dan vaders.

Een verwachting omtrent negatief disciplinerend opvoedgedrag is wegens inconsistente onderzoeksresultaten niet gesteld (Jansen et al., 2012; Verhoeven et al., 2007). Uit huidig onderzoek blijkt dat moeders en vaders evenveel negatieve disciplinerenstechnieken toepassen in de opvoeding van hun kind. Dit komt overeen met het onderzoek van Verhoeven en collega's (2007). Wat mogelijk van invloed is geweest op de lage score van het toepassen van negatieve disciplineren, zijn de vele studies die

tegenwoordig beschikbaar zijn over de nadelige gevolgen van negatief disciplineren voor het kind (Alink et al., 2009; Bayer et al., 2011; Chang et al., 2003; Okuzono et al., 2017; Olson et al., 2011; Verhoeven et al., 2010). Een andere verklaring voor de lage mate waarin de ouders negatief disciplineren kan het gemiddeld hoge opleidingsniveau, wat onderdeel is van een hoog sociaaleconomische status (SES), zijn. Eerdere studies laten zien dat gezinnen met een hoge SES minder negatief disciplinerend opvoeden (Beckerman, van Berkel, Mesman, & Alink, 2017; Bornstein & Bradley, 2012; Jansen et al., 2012; Mortensen & Barnett, 2015). In de toekomst zou longitudinaal onderzoek kunnen worden uitgevoerd waarin bestudeerd wordt wat de SES van gezinnen voor invloed heeft op het negatief disciplinerend opvoedgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. In longitudinaal onderzoek kunnen meerdere meetmomenten met elkaar vergeleken worden, wat de betrouwbaarheid van het onderzoek doet vergroten (Gravetter & Wallnau, 2009).

Zoals werd verwacht bleken kinderen die opgroeien bij ouders die meer warmte bieden in hun opvoeding, minder problemen te laten zien in hun sociaal-emotionele ontwikkeling. Dit komt overeen met eerdere studies die lieten zien dat kinderen op latere leeftijd over meer sociale vaardigheden beschikken (Fraleay et al., 2013; Raby et al., 2015). Wel is het onduidelijk of ouderlijke warmte zorgt voor sociaal-emotionele competentie bij hun kind of, dat andersom, een kind met een hoge sociaal-emotioneel competentie ervoor zorgt dat ouders het kind meer warmte bieden.

Bovendien werd verwacht dat kinderen die opgroeien bij ouders die minder negatief disciplinerend opvoeden, ook minder problemen laten zien in hun sociaal-emotionele ontwikkeling. In zowel huidig onderzoek als in eerdere studies wordt dit bevestigd (Alink et al., 2009; Bayer et al., 2011; Chang et al., 2003; Okuzono et al., 2017; Olson et al., 2011; Verhoeven et al., 2010). Ook hierbij is ook het tegenovergestelde mogelijk. Kinderen met problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling kunnen ook negatief disciplinerend opvoedgedrag uitlokken bij hun ouders, zoals naar voren komt in studies van Baydar en Akincar (2017) en Berlin en collega's (2009). Om verheldering te krijgen in een eventuele wederzijds beïnvloeding is longitudinaal onderzoek nodig (Gravetter & Wallnau, 2009).

Er werd verwacht dat het warm en negatief disciplinerend opvoedgedrag van moeders en vaders beide van belang zijn voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kind (Daniel et al., 2016; Lucassen et al., 2015; Mackenzie et al., 2013; Verhoeven et al., 2007; Webster et al., 2013). Huidig onderzoek laat zien dat meer moederlijke warmte en minder moederlijke- en vaderlijke negatieve disciplineren bijdraagt aan een hogere sociaal-emotionele competentie bij hun kind. Het lijkt erop dat kinderen in deze leeftijdsfase met name hun moeder nodig hebben voor warmte. Vaderlijke warmte draagt, in deze goed-functionerende gezinnen waarin de mate van moederlijke en

vaderlijke warmte relatief hoog is, niet uniek bij aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. Mogelijk wordt vaderlijke warmte belangrijker wanneer moeders er niet in slagen sensitief en responsief op hun kind te reageren. Daarbij blijkt negatief disciplinerend opvoedgedrag weinig toegepast door de participerende moeders en vaders. Een hoge mate van negatief disciplinerend opvoeden zou mogelijk een ander resultaat geven, waarin wel een verschil tussen moeders en vaders naar voren zou komen. Om deze uitspraken te kunnen bevestigen is er meer onderzoek nodig.

Limitaties en implicaties

Een limitatie van huidig onderzoek is dat de steekproef select getrokken is, wat tot een homogene onderzoekspopulatie heeft geleid. Zo heeft het merendeel van de participerende ouders een hbo-studie of hoger afgrond. Uit onderzoek blijkt het opvoedgedrag van laag- en hoogopgeleide ouders te verschillen (Burlaka, Graham-Bermann, & Delva, 2017; Davis-Kean, 2005). Een ander voorbeeld is dat de meerderheid van de participanten een Nederlandse nationaliteit heeft. Ouders van diverse culturele achtergronden houden er andere opvoedgedragingen op na, ook dit kan leiden tot andere resultaten (Freund, Schaedel, Azaiza, Boehm, & Hertz Lazarowitz, 2018; Holden, Kozak Hawk, Smith, Singh, & Ashraf, 2017). De resultaten van huidig onderzoek zijn niet generaliseerbaar naar de Nederlandse bevolking. Om in vervolgstudies ervoor te zorgen dat de resultaten generaliseerbaar zijn, wordt het trekken van een aselechte steekproef aanbevolen.

Een andere beperking is dat de data is verzameld middels zelfrapportage vragenlijsten. Een limitatie van het gebruik van zelfrapportage vragenlijsten is het krijgen van sociaal wenselijke antwoorden (Gnambs & Kaspar, 2017). Zo is bijvoorbeeld de subjectiviteit van de vragenlijst een limitatie. Ouders kunnen de schalen op andere manieren interpreteren. De oncontroleerbaarheid omtrent wie de vragenlijst invult en of het invullen daadwerkelijk individueel gebeurd kan niet gecontroleerd worden. De mogelijke beïnvloeding van ouders op elkaar kan in toekomstig onderzoek voorkomen worden door bijvoorbeeld gebruik te maken van observaties of interviews. Deze meetinstrumenten zijn echter minder geschikt voor het meten van negatief disciplinerend opvoedgedrag. Uit huidig onderzoek komt namelijk naar voren dat dit opvoedgedrag relatief weinig voorkomt. Doordat de zelfrapportage vragenlijst anoniem is, is deze geschikt voor het meten van moeilijk bespreekbare onderwerpen als negatieve disciplineren. Andere voordelen van de zelfrapportage vragenlijst zijn dat het kostenbesparend is, grotere groepen makkelijker te bereiken zijn en er geen sprake van beïnvloeding door de aanwezigheid van een interviewer of observant is (Neuman, 2014).

Een sterk punt uit huidig onderzoek is de betrokkenheid van zowel moeders als vaders in de dataverzameling. In het verleden zijn vaders in onderzoek naar de opvoeding vaak buitenbeschouwing gelaten, terwijl moeders en vaders samen opvoeden.

Huidig onderzoek toont ook aan dat het opvoedgedrag van vaders een belangrijke rol speelt in de ontwikkelingsuitkomsten van het kind. Wel vervullen zij een andere rol in de opvoeding dan moeders. Naast zicht op de invloed van moederlijke en vaderlijke warmte en negatieve disciplineren op de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kind, is het ook van belang dat er meer zicht komt op andere opvoedgedragingen van zowel moeders als vaders. De uitkomsten van vervolgstudies kunnen een bijdrage leveren aan interventies gericht op moederlijke en vaderlijke opvoedingsgedragingen in een tweeoudergezin.

Referenties

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. J. (1974). Infant-mother attachment and social development: Socialization as a product of reciprocal responsiveness to signals. In M. P. M. Richards (Ed.), *The introduction of the child into a social world* (pp. 30-55). London, UK: Cambridge University Press.
- Alink, L. R. A., Mesman, J., Zeijl, van J., Stolk, M. N., Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & IJzendoorn, van M. H. (2009). Maternal sensitivity moderates the relation between negative discipline and aggression in early childhood. *Social Development, 18*, 109-120. doi:10.1111/j.1467-9507.2008.00478.x
- Ashdown, D. M., & Bernard, M. E. (2012). Can explicit instruction in social and emotional learning skills benefit the social-emotional development, well-being, and academic achievement of young children? *Early Childhood Education Journal, 39*, 397-405. doi:10.1007/s10643-011-0481-x
- Bakermans-Kranenburg, M. J., IJzendoorn, M. H. van, & Juffer, F. (2003). Less is more: Meta-Analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological Bulletin, 129*, 195-215. doi:10.1037/0033-2909.129.2.195
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development, 67*, 3296-3319. doi:10.1111/1467-8624.ep9706244861
- Bayer, J. K., Obioha, C. U., Lucas, N., Wake, M., Scalzo, K., & Nicholson, J. M. (2011). Risk factors for childhood mental health symptoms: National longitudinal study of Australian children. *Pediatrics, 128*, 1-15. doi:10.1542/peds.2011-0491
- Baydar, N., & Akcinar, B. (2017). Reciprocal relations between the trajectories of mothers' harsh discipline, responsiveness and aggression in early childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology, 46*, 83-97. doi:10.1007/s10802-017-0280-y
- Beckerman, M., Berkel, S. R. van, Mesman, J., & Alink, L. R. A. (2017). The role of negative parental attributions in the associations between daily stressors, maltreatment history, and harsh and abusive discipline. *Child Abuse & Neglect, 64*, 109-116. doi:10.1016/j.chiabu.2016.12.015
- Begeer, S., & Albrecht, G. (2015). Diagnostiek van de sociaal-emotionele ontwikkeling. In J.A. Tak, J.D. Bosch, S. Begeer, & G. Albrecht (Red.), *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen en adolescenten*, (pp. 598-608). Utrecht: De Tijdstroom.
- Berlin, L. J., Ispa, J. M., Fine, M. A., Malone, P. S., Brooks-Gunn, J., Brady-Smith, C., Ayoub, C., & Bai, Y. (2009). Correlates and consequences of spanking and verbal punishment for low-income white, African American, and Mexican American

- toddlers. *Child Development*, *80*, 1403-1420.
doi:10.1111/j.14678624.2009.01341.x
- Bianchi S. M., Milkie M. A. (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, *72*, 705–725.
doi:10.1111/j.17413737.2010.00726.x
- Bornstien, M. H., & Bradley, R. H. (2012). Socioeconomic status, parenting, and child development. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates
- Burlaka, V., Graham-Bermann, S. A., & Delva, J. (2017). Family factors and parenting in Ukraine. *Child Abuse & Neglect*, *72*, 154-162. doi:10.1016/j.chiabu.201.08.007
- CBS (2015). Moeder doet meer aan opvoeding, ook als ze werkt. Retrieved from <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/41/moeder-doet-meer-aan-opvoeding-ook-als-ze-werkt>
- Calzada, E. J., Eyberg, S. M., Rich, B., & Querido, J. G. (2004). Parenting disruptive preschoolers: Experiences of mothers and fathers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *32*(2), 203-213. Retrieved from <https://link-springer-com.proxy.library.uu.nl/article/10.1023/B:JACP.0000019771.43161.1c>
- Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K. A., & McBride-Chang, C. (2003). Harsh parenting in relation to child emotion regulation and aggression. *Journal of Family Psychology*, *17*, 598-606. doi:10.1037/0893-3200.17.4.598
- Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? *Gender & Society*, *2*, 259-281.
doi: 10.1177/0891243205285212
- Daniel, E., Madigan, S., & Jenkins, J. (2016). Paternal and maternal warmth and the development of prosociality among preschoolers. *Journal of Family Psychology*, *30*, 114-124. doi:10.1037/fam0000120
- Davis-Kean, P. E. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: The indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of Family Psychology*, *19*, 294-304. doi:10.1037/0893-3200.19.2.294
- Deater-Deckard, K., Petrill, S. A., & Thompson, L. A. (2007). Anger/frustration, task persistence, and conduct problems in childhood: a behavioral genetic analysis. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, *48*, 80-87. doi:10.1111/j.1469-7610.2006.01653.x
- Denham, S. A. (2010). Social-emotional competence as support for school readiness: What is it and how do we assess it? *Early Education and Development*, *17*, 57-89.
doi:10.1207/s15566935eed1701_4
- Denham, S. A., Wyatt, T. M., Bassett, H. H., Echeverria, D., & Knox, S. S. (2009). Assessing social-emotional development in children from a longitudinal

- perspective. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 63, 37-52.
doi:10.1136/jech.2007.070797
- Donnelly, M., & Straus, M. (2005). *Corporal punishment of children in theoretical perspective*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Evers, A., Lucassen, W., Meijer, R., & Sijtsma, K. (2010). *COTAN Beoordelingssysteem voor de kwaliteit van tests*. Amsterdam: Nederlands Instituut van Psychologen.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th edition). London: Sage.
- Fraley, R. C., Roisman, G. I., & Haltigan, J. D. (2013). The legacy of early experiences in development: Formalizing alternative models of how early experiences are carried forward over time. *Developmental Psychology*, 49, 109–126.
doi:10.1037/a0027852
- Freund, A., Schaedel, B., Azaiza, F., Boehm, A., & Hertz Lazarowitz, R. (2018). Parental involvement among Jewish and Arab parents: Patterns and contextual predictors. *Children and Youth Services Review*, 85, 194-201.
doi:10.1016/j.chidyouth.2017.12.018
- Gamble, W. C., Ramakumar, S., & Diaz, A. (2007). Maternal and paternal similarities and differences in parenting: An examination of Mexican-American parents of young children. *Early Childhood Research Quarterly*, 22, 72-88.
doi:10.1016/j.ecresq.2006.11.004
- Gnambs, T., & Kaspar, K. (2017). Socially desirable responding in web-based questionnaires: A meta-analytic review of the candor hypothesis. *SAGE*, 24, 746-762. doi:10.1177/1073191115624547
- Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2009). *Statistics for the Behavioral Sciences, Eighth edition*. London: Thomson Wadsworth.
- Holden, G. W., Kozak Hawk, C., Smith, M. M., Singh, J. P., & Ashraf, R. (2017). Disciplinary practices, metaparenting, and the quality of parent-child relationship in African-American, Mexican-American, and European-American mothers. *International Journal of Behavioral Development*, 41, 482-490.
doi:10.1177/0165025416687414
- Hosley, C. A., & Montemayor, R. (1997). Fathers and adolescents. In C. McKinney, & K. Renk (2008). Differential parenting between mothers and fathers. *Journal of Family Issues*, 29, 806-827. doi:10.1177/0192513X07311222
- Huang, J., Sherraden, M., Kim, Y., & Clancy, M. (2014). Effects of child development accounts on early social-emotional development: An experimental test. *JAMA Pediatrics*, 168, 265-271. doi:10.1001/jamapediatrics.2013.4643
- Jansen, P. W., Raat, H., Mackenbach, J. P., Hofman, A., Jaddoe, V. W. V., Bakermans-Kranenburg, M. J., IJzendoorn, M. H. van, Verhulst, F. C., & Tiemeier, H. (2012).

- Early determinants of maternal of paternal harsh discipline: The generation R study. *Family Relations*, 61, 252-270. doi:10.1111/j.1741-3729.2011.00691.x
- Keil, V., & Price, J. M. (2006). Externalizing behavior disorders in child welfare settings: Definition, prevalence, and implications for assessment and treatment. *Children and Youth Services Review*, 28, 761-779. doi:10.1016/j.childyouth.2005.08.006
- Kim, J., & Cicchetti, D. (2010). Longitudinal pathways linking child maltreatment, emotion regulation, peer relations, and psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 706-716. doi:10.1111/j.1469-7610.2009.02202.x
- Klahr, A. M., & Burt, S. A. (2014). Elucidating the etiology of individual differences in parenting: A meta-analysis of behavioral genetic research. *Psychological Bulletin*, 140, 544-586. doi:10.1037/a0034205
- Kopp, C. B. (1982). Antecedents of self-regulation: A developmental perspective. *Developmental Psychology*, 18, 199-214. doi:10.1037/0012-1649.18.2.199
- Kremer, M. (2007). *How welfare states care?* Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Luby, J. L., Belden, A., Harms, M. P., Tillman, R., & Barch, D. M. (2016). Preschool is a sensitive period for the influence of maternal support on the trajectory of hippocampal development. *PNAS*. 113, 5742-5747. doi:10.1073/pnas.1601443113
- Lucassen, N., Kok, R., Bakermans-Kranenburg, M. J., IJzendoorn, M. H. van, Jaddoe, V. W. V., Hofman, A., Verhulst, F. C., Lambregtse-Berg, M. P. van den, & Tiemeier, H. (2015). Executive functions in early childhood: The role of maternal and paternal parenting practices. *British Journal of Development Psychology*, 33, 489-505. doi:10.1111/bjdp.12112
- Mackenzie, M. J., Nicklas, E., Waldfogel, K., & Brooks-Gunn, J. (2013). Spanking and child development across the first decade of life. *Pediatrics*, 132, 1118-1125. doi:10.1542/peds.2013-1227
- McCabe, P., & Altamura, M. (2011). Empirically valid strategies to improve social and emotional competence of preschool children. *Psychology in the Schools*, 48, 513-540. doi:10.1002/pits.20570
- Mortensen, J. A., & Barnett, M. A. (2015). Risk and protective factors, parenting stress, and harsh parenting in mexican origin mothers with toddlers. *Marriage & Family Review*, 51, 1-21. doi:10.1080/01494929.2014.955937
- Nelson, D. A., & Coyne, S. M. (2009). Children's intent attributions and feelings of distress: Associations with maternal and paternal parenting practices. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 223-237. doi:10.1007/s10802-008-9271-3

- Niu, H., Liu, L., & Wang, M. (2018). Intergenerational transmission of harsh discipline: The moderating role of parenting stress and parent gender. *Child Abuse and Neglect, 79*, 1-10. doi:10.1016/j.chiabu.2018.01.017
- Olson, S. L., Tardif, T. Z., Miller, A., Felt, B., Grabell, A. S., Kessler, D., Wang, L., Karasawa, M., & Hirabayashi, H. (2011). Inhibitory control and harsh discipline as predictors of externalizing problems in young children: A comparative study of U.S., Chinese, and Japanese preschoolers. *Journal of Abnormal Child Psychology, 39*, 1163-1175. doi:10.1007/s10802-011-9531-5
- Okuzono, S., Fujiwara, T., Kato, T., & Kawachi, I. (2017). Spanking and subsequent behavioral problems in toddlers: A propensity score-matched, prospective study in Japan. *Child Abuse and Neglect, 69*, 62-71. doi:10.1016/j.chiabu.2017.04.002
- Raby, L. K., Lawler, J. M., Shlafer, R. J., Hesemeyer, P. S., Collins, A. W., & Sroufe, A. L. (2015). The interpersonal antecedents of supportive parenting: A prospective, longitudinal study from infancy to adulthood. *Developmental Psychology, 51*, 115-123. doi:10.1037/a0038336
- Sher-Censor, E., Shulman, C., & Cohen, E. (2018). Associations among mothers' representations of their relationship with their toddlers, maternal parenting stress, and toddlers' internalizing and externalizing behaviors. *Infant Behavior and Development, 50*, 132-139. doi:10.1016/j.infbeh.2017.12.005
- Squires, J., Bricker, D., & Twombly, E. (2015). *ASQ:SE-2 User's Guide*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Theunissen, M. H. C., Wolff, M. D. de, Vogels, A. G. C., & Reijneveld, S. A. (2011). Vergelijking van de ASQ: SE, BITSEA, KIPPPPI en de SDQ als signaleringsinstrument voor problemen bij 0-4 jarigen in de Jeugdgezondheidszorg. *Leiden: TNO*. Retrieved from <http://www.ggd Kennisnet.nl/?file=8381&m=1335695244&action=file.download>
- Verhoeven, M., Dekovic, M., Bodden, D., & Baar, A. L. van (2016). Development and initial validation of the comprehensive early childhood parenting questionnaire (CECPAQ) for parents of 1-4 year-olds. *European Journal of Developmental Psychology, 14*, 233-247. doi:10.1080/17405629.2016.1182017
- Verhoeven, M., Junger, M., Aken, C. van, Dekovic, M., & Aken, M. A. G., van (2007). Parenting during toddlerhood. *Journal of Family Issues, 28*, 1663-1691. doi:10.1177/0192513X070302098
- Verhoeven, M., Junger, M., Aken, C. van, Dekovic, M., & Aken, M. A. G., van (2010). Mothering, fathering, and externalizing behavior in toddler boys. *Journal of Marriage and Family, 72*, 307-317. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00701.x
- Vygotsky, L. S. (1966). Play and its role in the mental development of the child. *Soviet Psychology, 5*, 6-18. Retrieved from

<http://www.mathcs.duq.edu/~packer/Courses/Psy225/Classic%203%20Vygotsky.pdf=2gCQVZqwEMnD7gae9pXwBw&ved=0CB8QgAMoADAA>

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Webster, L., Low, J., Siller, C., & Hackett, R. K. (2013). Understanding the contribution of a father's warmth on his child's social skills. *Fathering, 11*, 90-113.

doi:10.3149/fth.1101.90